

je bil po številnih praktičnih preizkusih in teoretičnih potrditvah izbranih prikazovalnih načinov teoretično in praktično predstavljen leta 2001 v *Poskusnem snopiču Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. V naslednjih dveh desetletjih je bilo vpeljanih še nekaj metodoloških izboljšav, ki naj bi povečale njegovo uporabno vrednost.

Predavateljica je ob izbrani besedi iz slovarja nazorno pojasnila zgradbo in vsebino slovarskega sestavka, ki prinaša celovit slovarski prikaz rabe besede v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Uporabniku daje podatke o pomenskih uresničitvah besede, o pisnih, pravopisnih, glasoslovnih in oblikoslovnih variantah, o skladenjski in slogovni rabi ter še o marsičem.

Ob koncu svojega predavanja je zbrane presenetila z izročitvijo izvoda slovarja, ki so ga organizatorji Spominjanj podarili Mariborski knjižnici, da bo dostopen uporabnikom v njihovi čitalnici.

Majda Potrata

100/10 – JANKO MESSNER
Razstava Solidarnost ob meji.
Zapuščina Janka Messnerja

V Likovnem razstavišču Univerzitetne knjižnice Maribor si je bilo mogoče od 5. oktobra do 5. novembra 2022 ogledati slovensko-nemško razstavo z interaktivnimi elementi **Solidarnost ob meji. Zapuščina Janka Messnerja**. Avtorji razstave so **Elena Messner, Dana**

Rausch, Tobias Zarfl. Prevode sta napisala Jože Messner in Mirko Messner.

Gostujočo pregledno razstavo je posredovala Slovenska prosvetna zveza iz Celovca. Pred tem je bila postavljena v Musilovi hiši v Celovcu, v Kulturnem domu v Pliberku, v Kapelški pasaži v Železni Kapli in v atriju mestne hiše v Ljubljani. Avtorji so kolektivni spomin dvojezične regije pripravili tudi kot knjigo **Solidarnost ob meji**, ki je dejansko katalog k razstavi z enakim naslovom. Vsebuje dvojezična besedila, slike in odlomke iz filmov, filmske sekvence. S 26 QR kodami si je mogoče priklicati intervjuje, dokumentarne posnetke, televizijska poročila, rokopise, kolaže, povezane z Jankom Messnerjem in njegovo dobo. Besedila v knjigi niso dosledno prevedena v oba jezika; mnogokrat so v drugem jeziku prevedene le najpomembnejše informacije. Izdali sta jo Založba Drava in Musilova hiša. Janka Messnerja predstavi kot pisatelja, pesnika in dramatika.

V oktobru leta 2021 je bilo v Messnerjevem rojstnem Dobu pri Pliberku odkrito obeležje, ki je stočetrta točka Slovenske pisateljske poti na obeh straneh Karavank, s čimer skupni slovenski prostor postaja vse bolj naraven pojem in vse bolj izraz realnosti. Prav zato je pomembno, da potujoča razstava obiše kraje tostran in onstran Karavank.

Odprtje razstave 5. oktobra 2022

Zbrane je najprej pozdravila ravnateljica Univerzitetne knjižnice Maribor mag. **Dunja Legat**, gostiteljica razstave, ki jo je posredovala Slovenska prosvetna zveza iz Celovca. Poudarila je po-

men povezovanja različnih institucij in združenj za poglobljanje in utrjevanje kolektivnega spomina in kulturnih vezi. Te sta v preteklosti intenzivno pletla tudi Janko Messner in nekdanji ravnatelj UKM dr. Bruno Hartman. V domoznanskem oddelku hranijo devet rokopisov, v katerih je gradivo, povezano z Jankom Messnerjem, in sicer iz uredniškega arhiva Dialogov, arhiva Društva slovenskih pisateljev Maribor; tri enote je podaril Bruno Hartman in en rokopis Alenka Glazer.

V imenu Kluba koroških Slovencev Maribor, soorganizatorja odprtja razstave, je spregovoril predsednik kluba dr. **Danijel Grafenauer**. Spomnil je, da stiki Janka Messnerja s klubom segajo v čas po drugi svetovni vojni, ko je pobegnil v takratno Jugoslavijo, ker so ga angleške okupacijske oblasti kot politično sumljivo osebo obsodile na osemmesečni zapor. Klub koroških Slovencev, ki je združeval tiste koroške Slovence, ki so morali po koroškem plebiscitu leta 1920 zaradi nemškega nacionalizma iskati življenjsko existenco v jugoslovanski Sloveniji in tudi južneje, in ki je opredeljeval kot področje svojega delovanja tudi pomoč koroškim rojakom na obeh straneh meje, je bil namreč naslov, na katerega se je spomladi leta 1946 obrnil Janko Messner s prošnjo, da ga ta priporoči za nadaljevanje študija v Ljubljani. Klub je to seveda storil. Prav tako ga je po svojih močeh finančno podprl.

Ti stiki so privedli do kasnejših srečavanj Janka Messnerja s člani kluba ob obiskih na Koroškem in občasnih literarnih srečanjih. Takrat so spoznavali njegovo jasno misel, družbeno kritičnost in sarkazem v pogovorih in zapisih. Svoj nagovor je Danijel Grafenauer

sklenil z besedami: »Spoštovani! Pred nami je razstava Solidarnost ob meji. Zapuščina Janka Messnerja, ki nam odstira in prikazuje pestrost življenja, dela in duha enega izmed pomembnih koroških Slovencev in nas vabi k razmišljanju o »težavnem« 20. stoletju za Slovence. Vabljeni k ogledu. Razstava je odprta!«

Nepričakovane ovire so preprečile, da bi na odprtju spregovoril dr. Janko Malle, podpredsednik Slovenske prosvetne zveze v Celovcu, tako da je zadnji dobil besedo Messnerjev sin dr. **Jože Messner**, ki je spregovoril tudi v imenu drugih soavtorjev razstave in povzel njihove misli iz predgovora h knjigi katalogu.

Knjiga je sad večletnega ukvarjanja s pisateljem, ki je s svojimi izkušnjami in razmišljanji o temah, kot so nacionalsocializem, fašizem, Wehrmacht, službovanje v vojski in deportacija koroških Slovencev in Slovenk, razvil markantno protizgodovino uradni zgodovini na Koroškem in v Avstriji. Kot slovenski pisatelj je v svojih literarnih delih utrjeval spomin na žrtve nacionalsocializma in na boj proti njemu, in to je nedvomno bilo jedro njegovega literarno-aktivističnega dela. Hoteli so biti pravični do literarno-politične zapuščine Janka Messnerja in na umetniški način oživiti raznovrstno zgodovino njegovega dela, zato odločitev za intermedijsko realizacijo obravnave zahtevne zapuščine.

Knjiga je radikalno nasprotje tradicionalnih muzejev dediščine, spomenikov in spominskih plošč na Koroškem; je alternativni dokumentacijski sistem; razkriva vrzel v dejanskem arhivu. Ko sta razstava in knjiga nastali, država še ni odkupila zapuščine, ki je bila od

leta 2018 shranjena kot depozit v Koroškem literarnem arhivu, kjer je bila znanstveno ovrednotena in ocenjena kot dragocena. Zdaj se je končno zgodilo tudi to in tako je zapuščina Janka Messnerja ohranjena pred pozabo in dostopna za raziskovanje.

Knjiga in razstava prikazujeta sorodnike in prijatelje, Anschluss, represijo, vpoklic v nemško vojsko, začetke Messnerjevega literarnega ustvarjanja, njegovo kulturno-politično dejavnost in premagovanje travme s solidarnostnim angažiranjem.

Obrazstavna Spominjanja Janko Messner in Maribor

V letu 2021 je minilo sto let od rojstva in deset let od smrti koroškega pisatelja, pesnika, prevajalca in profesorja slovenščine Janka Messnerja. Zveza kulturnih društev Maribor, Javni sklad za kulturne dejavnosti in Klub koroških Slovencev v Mariboru so v sklopu Koroških kulturnih dni 2022 v Glazerjevi dvorani Univerzitetne knjižnice Maribor pripravili Spominjanja z naslovom **Janko Messner in Maribor**.

Pospremila so razstavo Solidarnost ob meji v Likovnem razstavišču; datum 10. oktober je bil izbran namenoma: po plebiscitu 10. oktobra 1920 je bila meja postavljena tako, da je dobršen del slovenskega prebivalstva ostal onstran Karavank. Ob bučnem čaščenju petdesetletnice plebiscita s strani večinskega prebivalstva je Janko Messner želel opozoriti sodržavljane na položaj slovenske manjšine. Pri mariborski založbi Obzorja so izšle v nemščini napisane in kasneje prevedene *Ansichtskarten von Kärnten* s posvetilom petdesetlet-

nici plebiscita (*Koroške razglednice*, 1971). Messner je namreč hotel, da bi nemško govoreči sodržavljani razumeli, v kako ponižujočih in brezpravnih razmerah živi slovenska manjšina kljub obljubam ob podpisu avstrijske državne pogodbe. Okrog te obletnice se je zgostila Messnerjeva literarna dejavnost, za katero je akademik Matjaž Kmecl v razpravi *Janko Messner med poezijo in (politično) družbo* zapisal naslednjo oznako: »Tako vztraja Janko Messner vseskozi in dosledno med literaturo in (politično) družbo; to je tisto temeljno, kar ga strukturira na vseh ravneh njegovega pisanja: literarni protestnik.«

Spominjanja so bila zamišljena kot kolaž utrinkov iz Messnerjevega življenja, povezanih z Mariborom. Svoje spomine nanj so obudili dr. Danijel Grafenauer, mag. Franci Pivec, Danila in Tone Žuraj, Marjan Pungartnik in Majda Potrata kot povezovalka. Seznam sodelujočih bi lahko bil seveda obsežnejši, vendar je odmerjeni čas narekoval izbiro raznolikih vidikov, pri čemer je opazno vlogo imela tudi časovna oddaljenost dogodkov in vse redkejša mreža njegovih sodobnikov.

Danijel Grafenauer Messnerja osebno ni srečeval, zato se je oprl na pri-povedi svojih predhodnikov na čelu Kluba koroških Slovencev Maribor. O vezeh med klubom in Messnerjem je spregovoril že ob odprtju razstave.

Messnerjeva načelnost in zavezanost pravicam in dostojanstvu slovenske manjšine se je kazala tudi v njegovem iskanju sledov pretekle uradne dvojezičnosti, v pozivih k dopolnjevanju enojezičnih krajevnih imen s slovenskimi in, ne nazadnje, ob podelitvi nagrade za literaturo dežele Koroške leta

2008, ki jo je zavrnil z besedami »Pri-znanje za literaturo lahko sprejemem ... šele potem, ko bodo postavljene prve dvojezične table s krajevnimi imeni, ki jih je zahtevalo ustavno sodišče« (Solidarnost ob meji, 56).

Kot zgodovinarju je Grafenauerju posebej draga Messnerjeva sarkastična izjava, ki jo je ponovil po spominu: »Slovenci, Ljubljančani, ne puščajte konjskih fig, ko romate po celovškem tlaku na Gosposvetsko polje, na Svatne, saj tam stoji vojvodski prestol, ki ima kaj malo opraviti s slovensko zgodovino. Na njem namreč niso več sedeli karantanski slovenski vojvode. Pravi spomenik slovenstvu/slovanstvu na Koroškem je namreč knežji kamen, tja romajte!«

Prebral je še epitaf, ki si ga je napisal Messner sam in si zaželel, da bi bil na nagrobnem kamnu na pokopališču v Nonči vasi, kjer je pokopan.

*Tukaj zdaj miruje Pokržnikov Luka,
da si hajmatland njegov lahko oddahne.
Tebe pa, ki zdaj to bereš, naj pocuka:
Če želiš, da dostojanstvo ti ne usahne,
jezik si domači k srcu jemlji,
pa pokonci hodi po tej zemlji.*

Franci Pivec je naslovil svoj spomin **Janko Messner: Navaden koroški Slovenec** in ga nadaljeval z motom »Jaz sem navaden koroški Slovenec, ki se vse življenje trudi za dostojanstvo. Slep ir je bivanjsko ogrožen, ker slabo vidi, koroški Slovenec pa, ker nima hrbtenice. Da si reši življenje, prepusti slepir preganjalcu del repa, koroški Slovenec pa kar celo dušo.«

Raziskovalec južne Koroške Klaus Ottomeyer je omenjal nekega tamkajšnjega župana, ki je na vprašanje, ali

ima kaj slovenskih korenin, odgovoril: »Pravzaprav nič, le mamó.« Kako se slovenstvo pretaka »sem in tja«, pokaže statistika prebivalcev Migarja ali Medgorja (Mieger) pod Celovcem: po štetju v letu 1888 je bilo v vasi 98,1 % Slovencev. Leta 1910 je bilo tam 96,2 % slovensko govorečih, leta 1923 še 50,9 %, leta 1934 pa le 3,1 %. Leta 1951 spet 91,5 %, pri štetju leta 1961 že spet le 23,6 % in leta 1971 samo 4,2 %. In vseskozi so v kraju iste družine. Narodnost pač ni nespremenljiva identiteta, ampak spada med človekove strategije preživetja.

Pivec obžaluje izgubo pisem, ki mu jih je občasno napisal Janko Messner in ga v njih precej neusmiljeno karal kot »odgovornega« za marsikaj v Mariboru in v slovenskih odnosih s Koroško. Nekajkrat se mu je odzval s kratkimi odgovori ali izgovori, ampak potem je šele tresnilo po njem kot po strelovodu, zato je kasneje raje čakal na stike iz oči v oči. Ampak želel si je poglobljenega pogovora o sonarodnjakih onkraj Karavank, o njihovi zasidranosti v slovenstvu, kot se izraža v opredelitvah prej omenjenih Migarjanov. Na ljubljanski Filozofski fakulteti je Dietmar Larcher s celovške univerze predaval o identitetnih tipih koroških Slovencev ter ponudil dobre iztočnice. Zdi se, da se je Janko Messner strinjal z njimi. Šlo je za »identitetne tipe« koroških Slovencev: politično aktivni zavedni Slovenci, zavedni Slovenci, kulturno nihajoči Slovenci, asimiliranci, ki izhajajo iz slovenskih družin, radikalni asimiliranci, ki se izrecno odrekajo svojih slovenskih korenin.

Pivec je dogajanje na Koroškem spoznaval in se vanj aktivno vključeval iz dveh smeri: najprej prek akcij okoli slovenskega študentskega doma Korotan

na Dunaju in kmalu tudi prek tradicionalnih povezav kulturnih društev iz obeh držav ter na šolskem področju.

V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je v Klubu slovenskih študentk in študentov na Dunaju (ust. 1923 kot Klub der Kärtner slowenischen Akademiker in Wien) nastala »generacija«, ki je dajala ton dogajanju na Koroškem v naslednjih desetletjih, kar se je kmalu izkazalo v konfliktu glede krajevnih tabel. Mladi aktivisti so bili sposobni internacionalizirati konflikt (vzporednice s takrat aktualnim Vietnamom, južnoafriškim apartheidom, fašističnim prevratom v Čilu, brezpravno Palestino) in slovenska manjšina v Avstriji je postala prepoznaven pojem, čeprav se je desnica zelo trudila, da bi Slovenci v nasprotju z Državno pogodbo obveljali le za »jezikovno skupino«. Prek Solidarnostnega komiteja dunajskih študentov so jih podprli Messner, Turcini, Pevny, Lipuš, kasneje še Handke in tudi popularni öerefovci Zilk, Nennig in še posebej Freund, kanclerjev sin Peter Kreisky in še drugi iz progresivnih krogov v Avstriji. Veliko vlogo sta igrala literarni Klub mladje in levičarski krog Kladio (skoraj družinski projekt Messnerjevih). To je vplivalo na usmerjenost obeh osrednjih manjšinskih organizacij, čeprav je bilo očitno, da se Zveza slovenskih organizacij (povezana s socialisti) lažje sprijazni z novim načinom političnega delovanja od Narodnega sveta koroških Slovencev (povezanim z Ljudsko stranko). Obe sta kar kmalu doživeli generacijsko menjavo.

Proslava polstoletnice koroškega plebiscita leta 1970 je bila usoden trenutek, ko se manjšina kljub vpitju in grobim zastraševanjem koroškega Haimatdien-

sta (KHD) ni smela potuhniti, ampak je morala povzdigniti glas. Messner je že več let prej »kandidiral« dvojjezične krajevne napise kot vprašanje, pri katerem Slovenci ne smejo popuščati.

Takrat so, se je spominjal Pivec, izvedeli za maturanta Marjana Šturma, ki so ga kot »mazača« 26. oktobra 1970 aretirali v Šmohorju in privedli pred sodišče. V procesu, ki se je vlekel do 27. januarja 1972, so ga na koncu opustili, ker so lahko dokazali le neznatno škodo 5,5 šilingov. Aktivirali so se tudi mariborski študentje s protestnim zborovanjem na Trgu svobode. Ko je Kreisky uspel za mišjo dlako spraviti skozi parlament zakon o dvojjezičnih krajevnih tablah v 205 krajih (36 občinah), so nemški nacionalisti na Koroškem ponoreli; kanclerja je v Celovcu pred njimi fizično rešila policija; uprizorili so Ortstafelsturm in se spravili nad vse sledi dvojjezičnosti v deželi. O neofašistih se je razpisal svetovni tisk in oglasil se je celo Josip Broz Tito. Zgodovinar Hellwig Valentin je zapisal, da je bila Koroška takrat na robu državljanske vojne!

S formiranjem »kontaktnega komiteja« je Kreisky zastavil »tek na dolge proge«, ki so ga vzdrževali tudi njegovi nasledniki v zvezni vladi in o čemer so se mnenja med Slovenci zelo razhajala. Popoln razkol pa je nastal ob osebnem zbližanju med vodjo KHD Jozefom Feldnerjem in vodjo Zveze slovenskih organizacij Marjanom Šturmom, iz česar se je leta 2007 rodila šokantna dialoška knjiga *Koroško na novo misliti*. Šturm je obveljal za izdajalca, nesporno tudi v Messnerjevih očeh, kar je občutil tudi Pivec, ker je podprl predstavitev njune knjige v Mariboru in ga je doletela njegova huda jeza.

Pivec je navedel le en razlog, zakaj je ocenil, da je lahko nepričakovana knjiga dobrodošla stvar: malo prej je nastalo Kulturno društvo nemško govorečih žena Mostovi, ki je vstopilo v Zvezo kulturnih društev in pokazalo sposobnost razvijanja povezovalnega kulturnega programa. Razstava Nemci in Maribor, eden od najuspešnejših dogodkov v okviru Evropske prestolnice kulture 2012, je bila tudi nasledek delovanja tega društva, ko so že preizkusili meje strpnosti v mestu. Javnost je že poznala Komorni zbor Hugo Wolf in zvrstilo se je že kar nekaj dobro sprejetih predstavitev svetovno znanih mariborskih umetnikov nemškega rodu, ki niso bili nobeni »velikonemci«, še manj »nacisti« (Eduard Lannoy, Hugo Wolf, Robert Stolz, Max Schönherr, Isolde Kletmann, Valentin Lechner, nadvojvoda Janez, Rudolf Wagner in kasneje še mnogi drugi).

Razvijali so dialog med obema kulturama, kar pa je bilo za nekatere na Koroškem, tudi Messnerja, neodgovorno in nevarno početje. Niso se strinjali, da Maribor sploh dopušča formiranje »nemškega društva« in niso verjeli, da ne gre za »peto kolono« nemškega nacionalizma, saj so ja imeli podatke o njegovih denarni podpori iz Avstrije. (Kot da to pri ohranjanju manjšin ni pravilo in da Jugoslavija in Slovenija tega nista počeli na Koroškem?)

V tej točki Pivec ni sledil Messnerjevemu pogledu, a za navezavo dialoga je zmeraj potreben pogum, kjer pa mu je bil prav on velik vzor: kadar je bil trdno prepričan, da je treba nekaj storiti, je to tudi storil. Ni se ustrašil posledic in zato ga spoštuje. Pa čeprav nikoli ni zanesljivo vedel, kaj se kuha v njegovi glavi.

Za Francijem Pivcem sta besedo dobila **Danila** in **Tone Žuraj**. Pripovedovala sta o obiskih pri Messnerju na Koroškem in njegovih pri Žurajevih, ki so bili pogostejši in intenzivnejši, ko je Messner pisal libreto za opero Vita Žuraja. Delo je sprva dobro potekalo, vendar kasneje svojih različnih pogledov kljub dolgim in izčrpnim pogovorom nista zbližala in skupnega projekta nista izpeljala. Svojo anekdot polno pripoved sta popestrila s številnimi posnetki skupnih doživetij, ki so razkrila tudi zasebno plat eruptivnega in karizmatičnega Janka Messnerja, ki je človeka zlahka navdušil, a tudi spravil v zadrego.

Junija 2002 je Janko Messner napisal pesem *Kam po smrti?* Z njo je **Marjan Pungartnik** začel svoj esej *Moj Janko Messner*, ki je brez posegov naveden v celoti.

»Messnerja sem srečal v življenju petkrat ali šestkrat, trikrat je bil gost na literarnih večerih, ki sem jih organiziral v Mariboru, a ko sem se srečal z njim osebno, sem se pač izgubil pred njegovo skromno veličino.

Bil pa je vedno prisoten v vidnem polju, v kotičku očesa. Pripadal je generaciji, ki so jo označila več kot dramatična dogajanja dvajsetega stoletja in so ustvarila za moje kraje na Koroškem neko tesnobo. Meja z drugim, večinskim delom Koroške je bila osovražena. Ljudje so čeznjo odhajali in izgnanstvo in izseljenstvo. Čeznjo so k nam prihajali ljudje s pečatom tujosti. Eden od takšnih je bil tudi Janko Messner. Na gimnaziji na Ravnah so ga omenjali v poltonu. Zaradi njegove vojne preteklosti, mislim, da je našel na gimnaziji v tedanjem ravnatelju gimnazije Francu

Sušniku sorodno dušo. Nikoli nihče ni rekel grde besede o njem, so bili pa zelo previdni, kajti tudi to, da se je po 55. letu vrnil v Avstrijo, je govorilo o tem, da se na Ravnah ni ravno našel, predvsem pa je prišel v nasprotje s službo jugoslovanske državne varnosti. V Koroškem fužinarju je objavil leta 1954 kritični članek *Mladost pred sodiščem*, ki je zagotovo sprožil nelagodnost in jezo – tega pa lokalni veljaki zagotovo niso radi videli. Nisem vedel, da je iz njih govoril strah. Ovaduštva v tenkem provincialnem ozračju je bilo še v šestdesetih letih, ko sem hodil v gimnazijo, obilo in o tem govori nekaj malega tudi pesem, ki sem vam jo prebral. O tem, da je v času iskanja službe delal v Celovcu tudi kot taksist, piše v kratki zgodbi *Taksi Lidi* ja Golec (Locutio 112). Nekaj besed o njem sem slišal od Stanka Sušnika, sina Franca Sušnika, ki je bil navkljub neki globoki sramežljivosti najbolj svobodomiseln profesor na gimnaziji v mojem času, vsaj kar zadeva literaturo in z njo povezane težave. Imel je stike z ljudmi onstran meje. Zame gimnazija glede literature ne glede na odlične profesorje ni predstavljala veliko, raje so videli, da imamo zaprte kljune, kot da bi imeli kakšne težave z nami. Bolj sem se vezal za slovenjegraški literarni klub, ki se je po svoje naslanjal na dokaj svobodomiseln umetnostno galerijo. Tako razumem tudi povezovanje z avstrijsko Koroško in z Messnerjem v okviru te otoplitve, kjer med Nikaragvo in Avstrijo ni bilo več razlike, Nikaragva pa je bila Messnerjeva tema. Na neki prireditvi v Slovenj Gradcu h koncu šestdesetih let sem se srečal z njim, a kaj je bilo, se ne spomnim, zbrisalo se je skupaj z mojo Koroško šestdesetih in sedemdesetih let. Živo je vstopil v moj

spomin šele z obiski v Mariboru, tak kot je bil, upognjen, kuštravo dolgolas, s šiltovko in ukrivljenim nosom. S tiho duhovitostjo in pikrostjo. Dobro sta se razumela s pokojnim Mirkom Križmanom, ki je v šestdesetih letih za Dialoge prevedel nekaj pesmi. S starejšimi mariborskimi avtorji je bil nekako domač, manj z mlajšimi.

V Slovenski biografiji ga pa ni. V *Slovenski literaturi III* so mu dodelili nekaj vrstic. V *Slovenski bibliografiji* je prisoten s 76 vnosi, v *Cobiss* je 285 vpisov in začuda tudi iz revij, ki jih bibliotekarji tako sovražijo. *Wikipedija* je skromna, *Obrazi slovenskih krajin* prav tako, v *Avstrijskem biografskem leksikonu* ga ni, čeprav je dosti naklonjen slovenskim avtorjem v Avstriji. V *Nemški biografiji* je samo omenjen kot pisatelj in prevajalec. Ob stoletnici rojstva so se mu poklonile *Primorske novice*. Nizozemska *Wikipedija* mu je zelo naklonjena, na strani dunajske Literarne hiše je zapis o njem. Ni zanimiv za slaviste, ni običajnih diplomskih nalog o njem, ker tudi slavistov to ne zanima, saj od tega nimajo koristi. Skratka, kot trdim, da v Sloveniji ni bolj mrtve stvari od mrtvega pesnika. Še posebej, če je neposlušen, kritičen in samosvoj, kar vse je Messner zagotovo bil.

75. leta, ko je v Slovenj Gradcu izšla drobna knjižica, kaj knjižica, zvežčič, *Buteljni pa tabu* v okrilju literarnega kluba in Odsevov, sem bil zdoma, v vojski. Takrat je zavelo nekaj več vetra med avstrijsko in slovensko Koroško, a mene to ni doseglo. Že s študijem sem se od koroške literarne scene oddaljil, še bolj pa so se oddaljili od mene oni. S Celovcem sem prišel v stik šele ob prihodu na mesto tajnika Zveze kulturnih organizacij Maribor, ko sem obnavljal

Koroške kulturne dneve, potem ko jih je sesula občina Maribor, in prek Lutkovnega gledališča Maribor. S Klubom koroških Slovencev smo poskušali vzpostaviti živ stik s koroško kulturo, posebej literaturo in del tega so bili trije obiski Janka Messnerja v Mariboru.

Bil je eden od največjih ljubljencev Tihomile Dobravc, kolikokrat sem slišal njeno nostalgичno ljubezensko lamentiranje za njim. No, boste rekli, kdo pa ni bil ljubljenec Tihomile Dobravc, a to je že pretiravanje. Tihomila ga je imela res rada in je vedno spodbujala, da ga povabimo v Maribor. A zdaj se je za Tihomilo izgubila sled. 10. oktobra leta 2020 bi naj bila stara sto let. A je izginila. Zdaj bi imela stodrugí rojstni dan. Slavijo stare trte, slavijo samostojnost, slavijo leta Maribora in druge brezosebnosti in nesmisle, za stoletno Tihomilo Dobravc pa ni hotel slišati nihče. Tak je pač Maribor. Zadnja živa priča nesrečnega plebiscita je.

Tole sem pobral iz kronike Locutio:

21. januar 1997 – V poročni dvorani je bil ob 18.00 literarni večer z Jankom Messnerjem ob njegovi 75-letnici. Z njim se je pogovarjala Majda Potrata. Moja pripomba: Dvorana je bila polna, vzdušje na višku. Ognjevit govornik in zagovornik svojih stališč.

23. januar 1998 – Ob 18.00 smo imeli v gosteh Janka Messnerja. Pred polno poročno dvorano starega rotovža se je z njim pogovarjala Majda Potrata. Moja pripomba – po večeru je bila v Večeru objavljena novička o »klepetu« z Jankom Messnerjem, kar je bila diskreditacija izjemno zanimivega in angažiranega pogovora.

6. marec 2006 – V poročni dvorani starega rotovža na Rotovškem trgu v Mariboru je bil ob 18. uri literarni ve-

čer z Jankom Messnerjem. Predstavil je knjigo *POEZIJA IN PROZA – skurna in gorša, okrogla in oglata, žlehtna in žlahtna*. Večer je vodil in se z avtorjem pogovarjal Marjan Pungartnik.

10. april 2012 – Hommage à Janko Messner – V literarni hiši Maribor je bila ob 18. uri v organizaciji KD Mariborska literarna družba, Kluba koroških Slovencev, Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti in Zveze kulturnih društev Maribor prva prirediteljska večer »Hommage à Janko Messner«. Majda Potrata je skozi vodilne teme tega avtorja orisala bogastvo njegovega literarnega izraza. Večer sta dopolnili pričevanji Tihomile Dobravc in Janka Malleja, tajnika Slovenske prosvetne zveze iz Celovca.

Moj prispevek k repatriaciji Janka Messnerja je bil tudi, da sem objavil v Locutio pesem *Globoko tam doli*, ki sem jo izkopal iz ostankov arhiva Dialogov v podstrešni sobi v Unionu, ko sem prišel v službo tja. Ostali so po tem, ko je dvojica Francijev, Zagoričnik in Friškovec, z nesposobnostjo zavožila revijo in jo pustila v sirotišnici. V spremnem pismu pesmi pa piše Janko Messner svojemu kolegu iz uredništva z nekaj ironije, da se za njeno objavo odpoveduje honorarju in da naj povprašajo Hermana Vogla na založbi: »Kaj je s prevodom dr. Mirka Messnerja: *Prežihov Vor. in kmetje*. Ne odgovori mi.« No, publikacija, ki je leta 1980. izšla v Celovcu v nemščini, ni v prevodu nikoli ugledala luči pri propadajočih Obzorjih in pri Voglu in niti kje drugje.

In na koncu – zakaj »moj Janko Messner«. Dolgo sem potreboval, da je Janko Messner sploh stopil v moj svet. Njegova generacija bojevnikov za slo-

venstvo na Koroškem je bila zame dolgo obremenjena s preteklostjo – predvojnega, vojnega in povojnega nasilja nad manjšino, zaradi česar je bila meja med državama na Koroškem veliko bolj nepropustna kot drugod. Hudič je bil popolnoma črn. Kot da je stal tam Berlinski zid. V svojih redkih mladostnih obiskih Celovca sem ga doživljal kot po malem sovražno mesto. Šele ko sem se srečal s slovenskim »problemom«, z Aleksandrom Vasiljevičem Isačenkem, sem začel dojemati, kako pomembne so v tem prostoru intelektualne pozicije, ki ne gredo samo na narodnostno privajanje, na literaturo in folkloro. Sam nacionalni spopad je nesmiseln za obe strani, ne pelje nikamor in iz sebe producira le večna nasprotovanja. So še druge poti, pomembnejše, za katere sta odgovorni tudi zrelost narodnostnih matic. Slovenska katedra na Dunaju, denimo, je pomemben del mozaika, kompetentne slavistike pri nas in tam onstran, nevladne organizacije in društva z obeh strani, Slovenski inštitut, dr. Rajšp, ki so ga Slovenci pognali na cesto. Tako pa se kaže, da je Jörg Haider imel in še ima na strani Slovenije sebi enakovredne idiote.

Pomagal pa mi je do razumevanja tudi Mirko Križman, posebej s študijo o Christini Lavant in potem še s študijo o literaturi na meji, kjer je z literarnega vidika obravnaval tudi nekatere s slovenske strani tako osovražene avtorje, o katerih najraje predvsem molčimo. Pa je javni pogovor o njih še kako pomemben. O vsem se da pogovarjati in edino pogovor pripelje do razreševanja problemov. Nikoli le pogovor politike, ki je ta nasprotja tudi sprožila.

V tem sem videl tudi vlogo Janka Messnerja. Bil je človek, ki ga ni bilo mogoče udomačiti v neki politični sceni, ni bil izpostava neke politične trdnjave, tudi če je bil komunist, da bi jo zastopal v literarnem življenju, tak je bil, da je jasno povedal svoja stališča in ni bil odvisen od kakšne režimske organizacije, kot je DSP v Sloveniji. Tudi je v Avstriji literarno življenje bolj demokratično kot pri nas, univerz in kulture in nasploh intelektualnega življenja ne obvladuje strankarska politika toliko kot pri nas. Če v Mariboru in tudi v Sloveniji rečeš nepooblaščenost kaj kritičnega na račun nacionalnega totalitarizma, še psi lajajo za tabo, kaj šele režimski zgodovinarji. Če bi kdo v Avstriji rekel, da tamkajšnji slovenski avtorji niso avstrijski, bi ga čudno gledali, pri nas pa so jim še svoji odveč.

Janko Messner je bil moderni intelektuallec, ki ni bil last politike. Mislim, da tudi zato ni preveč zanimiv za Slovenijo.«

V Mariboru je že pred vojno žive-la Messnerjeva najmlajša in najljubša teta po materini strani Jožica Možina, poročena Flander, ki je organizirala protinacistične somišljenike za odpor in upor gestapovskemu nasilju. Zaradi izdaje jo je Gestapo junija 1944 ujel in zaprl, mučil in po treh tednih – ker ni ničesar izdala – jo je koroški gestapovec pri Breznu ob Dravi ubil. Janko Messner je napisal pesem o njeni tragični smrti *V spomin Jožici Flander-Meti*. Z branjem te pesmi so se Spominjanja končala.

Majda Potrata